

## Positionspapper Kultursamverkansmodellen för Länsmuseernas samarbetsråd

### **Kultursamverkansmodellen bakgrund och funktionssätt**

I december 2009 beslutade riksdagen om en ny modell för fördelning av statliga medel till regional och lokal kulturverksamhet, den så kallade kultursamverkansmodellen. Tidigare avgjorde regeringen vilka regionala kulturinstitutioner som hade rätt till statligt stöd. Dessa fick var och en söka stöd från Kulturrådet. Tanken med den nya modellen var att det regionala inflytandet, dialogen och ansvaret skulle öka samtidigt som ansvars- och rollfördelningen mellan nationell, regional och lokal nivå skulle tydliggöras. Modellen började införas 2011 och sedan 2013 är alla län utom Stockholms län med.

Regionerna har sedan dess samhällets uppdrag för att bidragsgivningen främjar en god tillgång för länets invånare till professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet, biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet, konst- och kulturfrämjande verksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet och till främjande av hemslöjd.

Varje region ansvarar för att utarbeta en flerårig plan för hur dessa kulturverksamheter ska bedrivas i länet, hur man vill att de statliga medlen ska användas samt hur kulturverksamheterna ska finansieras av kommuner och regioner. Regionen ansvarar för att den regionala kulturplanen tas fram i samverkan med länets kommuner och efter samråd med länets professionella kulturliv och civilsamhället. Dessa regionala kulturplaner ligger sedan till grund för de beslut som Kulturrådet fattar om medelsfördelning till respektive län.

Staten har kvar det övergripande strategiska ansvaret för den nationella kulturpolitiken. Den statliga styrningen utgår från riksdagens beslut från 2009 som innehåller de nationella kulturpolitiska målen.

Kulturrådet har ansvaret för statens bidrag till regionerna. Kulturrådets styrelse fattar beslut om bidrag med kulturplanerna som underlag. De statliga medlen betalas ut i samlad form till regionen som ansvarar för fördelningen till regionala kulturverksamheter. Kulturrådet ansvarar även för nationell uppföljning av medlen och har ett samverkansråd som samordnar de statliga perspektiven och värnar de nationella kulturpolitiska målen inom modellen.

Kulturrådet arbetar fram prioriteringsgrunder i samråd med regioner, Kulturrådets styrelse och samverkansrådet. I huvudsak har prioriteringarna använts som grund för att möta upp vissa regionala förstärkningar. Prioriteringsgrunderna ska betraktas som ett stöd i arbetet

med att uppnå de nationella kulturpolitiska målen, vilket är ett av de grundläggande ändamålen med kultursamverkansmodellen.

Prioriteringsgrunderna som gäller inför beslut om regionala verksamhetsbidrag från och med 2021 lyder:

*”Målsättningen med Kulturrådets prioriteringar är att bidra till att regionala kulturverksamheter ökar tillgängligheten till kultur och skapar förutsättningar för ökad kvalitet och förnyelse. Till grund för de prioriteringar som görs inom verksamhetsbidraget ligger följande strategiska områden:*

- *utveckla den regionala kulturella infrastrukturen, etablera och stärka samverkansformer och interregionala samarbeten*
- *ge utrymme till konst- och kulturområden med en svag regional struktur*
- *insatser som leder till att fler invånare deltar i kulturlivet*

*En förutsättning för utveckling är också att de regionala kulturverksamheterna ger goda möjligheter för kulturskapare och samverkar med professionella kulturaktörer utan offentlig huvudman, så kallade ”fria aktörer.”*

### **Utvärderingar av modellen**

Sedan införandet av kultursamverkansmodellen har en rad utvärderingar och uppföljningar gjorts. Kulturrådet gör årligen en rapport som bygger på hur regionernas redovisningar av hur de statliga medlen har fördelats och vilken verksamhet som har bedrivits. Myndigheten för Kulturanalys ansvarar för att utvärdera kultursamverkansmodellen och dess långsiktiga effekter. Årligen gör myndigheten en ”Kulturanalys” som innehåller en lägesbedömning utifrån de statliga kulturpolitiska målen.

Därtill har bland annat Statskontoret utvärderat kultursamverkansmodellen i rapporten ”Uppföljnings- och utvärderingssystemet av kultursamverkansmodellen – en översyn” (2018:15) och riksdagen i dess rapport ”Är samverkan modellen?” (2015/16:RFR4).

### **”Samverkansmodellen ska göras om”**

I mars 2022 uttalade den nytilträdde kulturminister Jeanette Gustafsdotter att ”Samverkansmodellen ska göras om” (SVT 21/3). Hon uttalade sig enligt nedanstående:

*”Modellen är här för att stanna, det är en bra modell i sak. Men den har funnits i elva år och då har det hänt mycket i samhället. Det kombinerat med att det finns kritik mot modellen gör att vi tycker att det är högaktuellt att göra en översyn”.*

Kulturministern pekade på att kritiken har handlat om urholkade ersättningar till kulturinstitutionerna och att flera aktörer har begärt en översyn av modellen. Hon hänvisade även till återstartsutredningen som föreslagit att modellen bör ses över i spåren av coronapandemin.

Den 16 mars skedde ett möte mellan kulturministern och regionala kulturpolitiker för att inhämta regionernas inspel till den kommande översynen. Kulturministern sa då följande vid mötet:

*"Vi behöver gemensamt diskutera vad som fungerat bra och vad som behöver förändras".*

Sedan dess inväntar samarbetsrådet och andra intressenter hur regeringens utformning av utredningsdirektiven kommer att se ut.

### **Länsmuseernas önskemål i det fortsatta arbetet**

Länsmuseernas samarbetsråd välkomnar kulturministerns initiativ. Efter över tio år med kultursamverkansmodellen behövs en översyn av hur modellen har fungerat och framför allt vilka effekter som den har resulterat i.

I det här positionspapperet redovisar samarbetsrådet de regionala museernas huvudsakliga iakttagelser och erfarenheter. Samarbetsrådet har förhoppningen att dessa kunskaper och sakförhållanden ska tas i beaktande när Regeringskansliet bereder framtagande av utredningsdirektiven. Samarbetsrådet anser att det är viktigt att regeringen är lyhörd när utredningsdirektiven utarbetas så att viktiga perspektiv inte glöms bort eller bortses ifrån.

### **Övergripande synpunkter på kultursamverkansmodellen**

Underfinansieringen av den regionala kulturen är huvudfrågan. Samarbetsrådet menar att finansieringsfrågan är avgörande för kultursamverkansmodellens möjlighet att nå framgång. Sedan modellens införande har staten backat från dess finansierande roll och medelstillelningen till den regionala kulturen har urholkats. Det finns även stora regionala ojämlikheter och obalanser mellan vad den regionala kulturen tilldelas i olika län. Det finns regioner där medelstillelningen har varit negativ sett till den senaste tioårsperioden, exempelvis i Skåne och Västernorrland.

Mellan 2010–2020 tillförde staten endast 3,7 procent i anslagshöjning, räknat i fasta priser, medan regionerna ökade sina bidrag med 31,8 procent och kommunerna med 28,4 procent. Sedan en tid är det så att kommunerna finansierar en större andel av kultursamverkansmodellen än vad staten gör.

Den ekonomiska urholkningen var en av anledningarna till att Riksantikvarieämbetet 2020 fick uppdraget från regeringen att genomlysna förutsättningarna för de regionala museernas verksamhet. Ämbetet slog fast i genomlysningen att *"regionmuseerna har en obalans i sin finansiering sett i relation till de anspråk på verksamhet som samhället har. Museerna förväntas utföra omfattande uppdrag med att främja och bedriva museiverksamhet och kulturmiljöarbete i hela landet"*.

Effekterna för de regionala museerna är bland annat dessa:

Färre anställda. Antalet årsarbetskrafter har minskat med 132 personer sedan kultursamverkansmodellen infördes (2011–2020). Personalnedskärningen motsvarar ungefär lika många som är anställda vid Nordiska museet i Stockholm eller en total uppsägning av alla anställda på Blekinge museum, Läns museet i Gävleborg, Västergötlands museum, Västmanlands läns museum och Örebro läns museum.

Noterbart är att de regionala museerna hade, fram tills mitten av 2000-talet, högst antal årsarbetskrafter bland landets museer. Den positionen har sedan några år övertagits av de centrala museerna.

Sämlre skydd av samlingar och fastigheter. De regionala museerna har tvingats prioritera ned samlingsförvaltningen av de totalt 20 miljoner föremål och de 50 miljoner fotografier och filmer som finns i dess magasin. Museerna har även fått minska eller avstå ifrån underhållet av de över 400 kulturhistoriska byggnader som man ansvarar för.

Färre utställningar. De regionala museerna har tvingats minska antalet publika arrangemang och nya utställningar.

Svårt att prioritera breddat deltagande. De regionala museerna har en extra stor utmaning gällande breddat deltagande. De ska nå och bli angelägna för besökare oavsett bakgrund kombinerat med uppdraget att nå ut i hela regionen. Det påverkar både förmedlande verksamhet och insamling/samtidsdokumentation. Resurserna är idag inte tillräckliga för det arbetet.

De regionala museerna upplever generellt att de inte prioriteras när regionerna fördelar medlen ur modellen. Under senare tid har en rad nya organisationer/institutioner tillkommit i kultursamverkansmodellen utan att medelstildelingen har utökats, vilket ytterligare har ökat konkurrensen om medlen och till en ännu mer pressad ekonomisk situation för museerna. Kulturrådets målsättning att ”ge utrymme till konst- och kulturområden med en svag regional struktur” har bidragit till denna utveckling. Läns museerna har naturligtvis ingenting emot att fler kulturaktörer har givits stöd, men detta kan först ske när grundfinansieringen är tryggad för de aktörer som har stöd och efter att finansieringsmodellen har tillförts ytterligare medel.

Här vill samarbetsrådet understryka att de regionala museerna har ett unikt uppdrag som inte delas med någon annan regional kulturinstitution: de regionala museerna har dels ett omfattande förvaltningsuppdrag samt utför ett utbrett kulturmiljöarbete i hela landet, dels ska museerna främja kunskapsuppbyggnad, bedriva en publik museiverksamhet med utställningar, program och pedagogisk verksamhet. De flesta regionala museer upplever att det finns en oförståelse kring dessa uppdrag och menar att det råder en ojämlik tävlan med andra skapande verksamheter inom kultursamverkansmodellen. Resultatet blir också en inneboende slitning mellan resurser till det förvaltande och det förmedlande uppdraget hos läns museerna.

Förutom den ekonomiska aspekten på kultursamverkansmodellen upplever flera regionala museer att dialogen mellan region och museum är bristfällig eller helt frånvarande. Personliga relationer, enskilda tjänstepersoners intresse och kunskaper har stor betydelse för hur dialogen bedrivs. Samarbetsrådet anser att dialogformerna måste vara robusta och inte personbundna. Det är en paradox att flera regionala museer anser att kultursamverkansmodellen har lett till ett ökat avstånd till beslutsfattarna, och inte tvärtom vilket var ett av skälen till modellens införande.

Sammanfattningsvis efterlyser samarbetsrådet en förstärkning av kultursamverkansmodellen och att staten samt regionerna tar ansvar för att återupprätta en regional museistruktur i hela landet. Dagens underfinansiering har lett till försämrade möjligheter att leva upp till de kulturpolitiska målen och till en gradvis försvagning av den nationella museistruktur som landets 24 regionala museer utgör tillsammans. Det är även nödvändigt att resursförstärkningen blir långsiktig eftersom de regionala museerna behöver god framförhållning i sin verksamhetsplanering. Samarbetsrådet anser vidare att resurser framförallt bör riktats mot samlingsförvaltningen och digitaliseringen av kulturarvet. Vidare krävs det att det tillförs medel till det regionala kulturmiljöarbetet och kulturmiljövården, något som saknas idag eller är otillräckligt. Slutligen behöver de regionala museerna förstärkta resurser för att kunna utveckla det regionala arbetet.

**Samarbetsrådet vill även skicka med följande frågeställningar som vi anser vara viktiga utgångspunkter när kultursamverkansmodellen ska utvärderas:**

- Hur uppfylls de kulturpolitiska målen bäst så att exempelvis alla invånare får tillgång till det gemensamma kulturarvet likvärdigt och jämlikt?
- Hur säkerställs bäst en regional museistruktur i hela landet?
- Hur ska de regionala museernas dubbla uppgifter beaktas inom modellen samt en aktiv och robust samlingsförvaltning garanteras?
- Hur ska kvaliteten i de regionala kulturplanerna utvecklas så att planerna i högre omfattning beskriver de stora behov och möjligheter som finns inom kulturarvet, kulturmiljöarbete och kulturmiljövård?
- Hur ska kulturmiljöarbetet, som idag har en oklar roll i kultursamverkansmodellen, säkerställas bättre?
- Hur ska dialogen inom kultursamverkansmodellen förbättras så att alla regionala museer blir sedda och lyssnade på?

Jonas Hellberg  
Ordförande i Läns museernas samarbetsråd

Inga Göransson  
Vice ordförande i Läns museernas samarbetsråd

Linda Lundberg  
Generalsekreterare i Läns museerna